

*М. Я. Купчак, О. В. Повстин, канд. екон. наук
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

ПРАВОВА ОСВІТА В СИСТЕМІ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ: МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ

Розглянуто та зіставлено поняття «правова освіченість» і «правова освіта». Визначено основні підходи, що становлять основу правової освіти: особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний. Окреслено мету правової освіти в системі органів і підрозділів служби цивільного захисту України, яку можна досягти за умови, якщо фахівцям притаманне сприйняття правових норм, правове мислення і здатність правового переконання, в основі яких є теоретичні правові знання, практичні вміння та навички, здатність орієнтуватися в проблемних правових ситуаціях. Проаналізовано основні заходи, затверджені Національною програмою правової освіти населення. З'ясовано сучасні завдання й методи здійснення правової освіти в системі органів і підрозділів служби цивільного захисту України.

Ключові слова: правова освіта, правова освіченість, правова культура, правова свідомість, освітньо-правові заходи, правовий нігілізм, методи правової освіти.

М. Kupchak, O. Povstyn

LEGAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF UKRAINIAN CIVIL DEFENCE SERVICE UNITS: GOAL, AIM AND IMPLEMENTATION METHODS

The article reveals and compares the concept of "legal scholarship" and "legal education". The research has analysed the basic approaches that form the basis of legal education: personality oriented, competitive, and active. The focus of the research has been done on the purpose of the legal education system agencies and units of civil defence of Ukraine that can be achieved in case the experts are able to acquire law, to think legally and to be able to perceive legal convictions, which are based on theoretical legal knowledge, practical skills and the ability to navigate problematic legal situations. The basic measures adopted by national program of legal education of the population have been analysed. Current tasks and methods of legal education in the system of Ukrainian civil defence units have been investigated.

Key words: legal education, legal education, legal culture, legal awareness, education and legal measures, legal nihilism, methods of legal education.

Вступ. Стратегічним ресурсом соціального, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства є правова освіта. Ідеологічна цінність полягає в тому, що вона є соціально необхідним явищем, зумовленим об'єктивними закономірностями побудови і розвитку громадянського суспільства [9]. Особливе значення правової освіти виявляється в тому, що вона впливає на становлення правового життя суспільства, а також формує соціально-правову активність особистості. Адже, правова освіта – це комплекс заходів навчального, виховного й інформаційного характеру, які спрямовані на створення відповідних умов з метою набуття громадянами відповідного обсягу правових знань і навичок їх застосування, необхідних для реалізації своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків [12]. У педагогічному аспекті це означає, що основним результатом освітнього процесу повинна стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а готовність до сучасних інтелектуальних, соціально-правових, комунікативних, інформаційних практик.

Правова освіта в системі органів і підрозділів служби цивільного захисту України має забезпечувати потреби особового складу в постійному зростанні, підвищенні конкурентоспроможності, професійної мобільності та соціальної захищеності.

Постановка проблеми. Правоосвітня діяльність повинна здійснюватися як за допомогою освіти, так і в процесі правової практики у формі правотворчості, правозастосування та превенції. Як ідеологічний чинник формування правової культури, правова освіта проводиться із урахуванням об'єктивних умов суспільного розвитку в тісному зв'язку з суспільною діяльністю [5]. Важливого значення набуває необхідність формування в особового складу органів і підрозділів служби цивільного захисту України основ правової свідомості як важливої передумови правової соціалізації (адаптації) та творчої самореалізації особистості. Правова свідомість не зводиться до сукупності достовірних знань, засвоєних і прийнятих індивідом. Правові знання утворюють лише потенційний предметний зміст правової свідомості та мають пройти крізь емоційне сприйняття і набути особистісного сенсу. Відповідно, правова свідомість, крім правових знань, включає систему цінностей, установок і переконань особистості в галузі регулювання суспільних відносин правом, зокрема в усвідомленні соціальної значущості та престижності служби, задоволенні різноманітних юридично-освітніх запитів.

У процесі реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності, до повноважень особового складу органів і підрозділів цивільного захисту, виконання яких потребує ґрунтовної правової підготовки, належить [10]:

- узагальнення практики застосування законодавства з питань цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

- організація та здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законів та інших нормативно-правових актів із питань техногенної та пожежної безпеки, цивільного захисту міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими держадміністраціями, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання;

- застосування адміністративно-господарських санкцій за порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки.

Для якісного виконання поставлених завдань у системі цивільного захисту гостро постає потреба підготовки висококваліфікованих фахівців із високим рівнем правової компетентності та правової освіченості. У поєднанні з професійними, аналітичними й етичними компетентностями такі фахівці зможуть ефективно вирішувати професійні завдання та функції, формуючи виважені підходи до організації діяльності із захисту населення і територій від впливу надзвичайних ситуацій, а також ліквідації їх наслідків [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти правової освіти в системі органів і підрозділів служби цивільного захисту України, зокрема, питання стану правової освіти, досліджували: В. Андрейцев, Г. Мурашин, С. Савченко, В. Сущенко, Ю. Шемшученко. Науково-теоретичні обґрунтування правової освіти розробляли такі науковці: В. Денисов, Л. Заблоцька, П. Рабінович, І. Усенко, О. Скакун, В. Семенов.

О. Макарова у своїй праці «Правові основи регулювання правової освіти в Україні» проаналізувала нормативно-правову базу, що становить основу правового виховання громадян, визначила низку проблем, які існують в Україні, зокрема, високий рівень злочинності, занепад моральних цінностей, розвиток правового нігілізму, низька правова освіченість громадян, яка полягає в недостатньому знанні змісту правових механізмів реалізації своїх прав, а також невмінні застосовувати свої знання на практиці [4].

У межах теоретико-правового аналізу Н. Оніщенко співставляє поняття «правова освіченість» (як результат) і «правова освіта» (як процес досягнення результату). Науковець розглядає правову освіченість, як засвоєння правових знань на певних етапах державно-правового розвитку у визначених темпорально-просторових координатах, а правову освіту – як єдину загальнодержавну систему усвідомлення ролі й дієвості права, вивчення чинного законодавства, яка охоплює всі верстви населення. Таким чином, правова освіченість – це рівень правової освіти [9].

Мета статті – визначити основні підходи та мету правової освіти в системі органів і підрозділів служби цивільного захисту України, з'ясувати сучасні завдання та проаналізувати методи здійснення правової освіти в системі органів і підрозділів служби цивільного захисту України.

Шляхи вирішення проблеми. В умовах становлення України як демократичної держави, права освіта набуває особливої актуальності, оскільки включає систему виховних і навчальних дій, які спрямовані на формування у фахівців поваги до права, сучасних правових цінностей, правової культури, що, в свою чергу, сприяє становленню в особистості правової компетентності. Правова освіта в своїй основі має такі підходи:

- особистісно орієнтований, зорієнтований на те, щоб особа зайняла своє місце в суспільстві, знала і вміла захистити свої права, свободи і законні інтереси;
- компетентністний, спрямований на сумлінне та якісне виконання професійних обов'язків;
- діяльнісний, який спрямований на зайняття активної громадянської позиції в соціальному, правовому, економічному та культурному житті суспільства та держави.

Відомо, що важливим інтегративним компонентом системи освіти є мета, як один із важелів, який визначає зміст, напрями розвитку, організаційні форми, методи і результати навчання. Мета правової освіти в системі підготовки фахівців для органів і підрозділів служби цивільного захисту України полягає в:

- підвищенні рівня правової підготовки, правової свідомості та правової культури фахівців під час застосування правових норм;
- формуванні високих моральних засад, які мотивують фахівців беззаперечно дотримуватись етичних норм поведінки, негативно ставитись до будь-яких проявів порушень законодавства, зокрема корупційних дій;
- усвідомленні цінностей прав і свобод людини, принципів демократії, законності та правопорядку, що визначає правову позицію фахівця і спрямовується на подолання правового нігілізму;
- становлення у фахівців професійної свідомості, яка характеризується сукупністю правових і професійних знань, полягає в усвідомленні почуття відповідальності за власні дії, готовності до виконання завдань, пов'язаних із рятуванням життя та збереження здоров'я людей;
- самоосвіті, як цілеспрямованій, повсякденній, систематичній діяльності фахівців з оволодіння правовими знаннями з метою підвищення рівня професійних і правових компетентностей.

Окреслену мету правової освіти в системі органів і підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України) можна досягти лише за умови, коли фахівцям буде притаманне сприйняття правових норм, правове мислення та здатність правового переконання, основою яких є теоретичні правові знання, практичні вміння та навички, здатність орієнтуватися в правових аспектах кризових ситуацій. Для цього фахівцям потрібно розуміти сутність і соціальну характеристику правових явищ, знати їх зміст, принципи, функції, форми, характерні ознаки і механізм правового регулювання.

Для вирішення правової проблемної ситуації треба вміти сформулювати мету, заради досягнення якої застосовується сукупність заходів і різноманітних інструментів. Найбільшою проблемою сучасного суспільства є правовий нігілізм, тобто деформований стан правової свідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак включає злочинні наміри [11]. Подолання правового нігілізму можливе за умови зміни об'єктивних умов життя суспільства, цілеспрямованої виховної роботи, проведення комплексу соціально-юридичних заходів, спрямованих на створення якісно оновленого соціально-правового середовища й утвердження віри людей у право [13]. Підвищення рівня правової активності громадян, їхньої правової культури, правової свідомості та правової позиції має бути результатом сучасної правової освіти, головною метою якої – навчити людину орієнтуватися у правовому просторі та дотримуватись стандартів правомірної поведінки.

Специфіка сучасної правової освіти багато в чому визначається необхідністю роботи з величезним і постійно змінним масивом інформації, головним джерелом отримання якої нині є інформаційно-комунікаційні технології: довідкові правові системи, публічні центри правової інформації, офіційні сайти органів державної влади, спеціалізовані юридичні портали, окремі юридично-орієнтовані веб-сторінки, електронні ЗМІ, електронні книги та енциклопедії та ін. На підставі отриманої інформації про право та правову дійсність визначаються правові орієнтири, формуються правові установки і здійснюється подальша практична діяльність у правовій сфері. За наявності широкого доступу до різноманітної інформації людині простіше оцінити отримані дані та прийняти найбільш розумне рішення, спрогнозувати наслідки своїх вчинків [2].

На загальнодержавному рівні питання подальшого розвитку правосвідомості населення, задоволення потреб громадян в одержанні знань про право, подолання правового нігілізму вирішуються шляхом виконання основних заходів, затверджених Національною програмою правової освіти населення. Відповідно до них на міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, в тому числі на ДСНС України, як орган виконавчої влади, покладено обов'язки вживати всіх необхідних заходів щодо: підвищення рівня правової підготовки особового складу, створення належних умов для набуття фахівцями знань про свої права, свободи й обов'язки; широке інформування особового складу про правову політику держави і законодавство; забезпечення вільного доступу до джерел правової інформації; вдосконалення системи правової освіти шляхом забезпечення обов'язкового надання комплексу знань із питань правового забезпечення державного управління, що передбачає вивчення основ правознавства, відповідних законодавчих актів [12].

На нашу думку, правова освіта в системі органів і підрозділів служби цивільного захисту України здійснюється шляхом проведення:

- службової підготовки;
- професійної підготовки та післядипломної освіти;
- консультативно-роз'яснювальної роботи юридичного управління ДСНС України.

Службова підготовка полягає у здійсненні системи заходів, спрямованих на підвищення рівня знань, умінь, навичок і професійних якостей особового складу за певними посадами з метою забезпечення успішного виконання завдань за призначенням. Основними завданнями службової підготовки особового складу є: вивчення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність органів і підрозділів цивільного захисту; досягнення злагодженості, максимальної ефективності дій; формування в особового складу якостей, необхідних для успішного виконання завдань за призначенням у складних та екстремальних умовах; виховання патріотизму, високих моральних якостей, почуття спільної діяльності, товариської взаємодопомоги, відповідальності за доручену справу та кінцевий результат роботи [6].

Професійна підготовка та післядипломна освіта – організований і цілеспрямований процес оволодіння особами рядового та начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту знаннями, вміннями та навичками, необхідними для виконання професійно-службових завдань. Професійна підготовка осіб рядового та начальницького складу охоплює: первинну професійну підготовку за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник»; підготовку фахівців із вищою освітою за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр»; підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Післядипломна освіта осіб рядового та начальницького складу всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів передбачає: перепідготовку; підвищення кваліфікації; спеціалізацію; стажування [7].

Забезпечення реалізації державної правової політики у сфері цивільного захисту здійснює юридичне управління ДСНС України, на яке покладено: організацію та проведення роботи, пов'язаної з підвищенням кваліфікації працівників юридичного управління та юридичних служб територіальних органів ДСНС України, підприємств, установ та організацій, що нале-

жить до сфери управління ДСНС України; роз'яснення застосування законодавства, надання правових консультацій з питань, що належать до компетенції ДСНС України; здійснення заходів, спрямованих на підвищення рівня правових знань осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту та службовців апарату ДСНС України [8].

Одним з інструментів правової освіти є видання навчальних посібників, курсів лекцій, методичних розробок, методичних вказівок і рекомендацій з проблемних правових питань, що виникають на практиці.

Враховуючи особливості цивільного захисту, як державної служби особливого характеру, покликаної забезпечувати пожежну охорону, захист населення та територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігати та реагувати на надзвичайні ситуації, ліквідувати їх наслідки у мирний час та в особливий період [1], правоосвітні заходи й методи повинні базуватись на:

- поєднанні правової освіти з професійною підготовкою;
- відкритості та достовірності інформації про всі соціальні, економічні, політичні та суспільні процеси, що відбуваються в державі;
- безперервності в одержанні правових знань;
- організаційних і методичних заходах центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Висновки. Правова освіта сприяє підвищенню рівня правової культури та правової свідомості в особового складу органів і підрозділів служби цивільного захисту України, формуванню в них поваги до права, загальнолюдських і національних правових цінностей, подоланню правового нігілізму, а також підвищенню рівня правової поінформованості фахівців. Для ефективного досягнення поставленої мети у процесі правового навчання в системі органів і підрозділів служби цивільного захисту України потрібно:

- комплексно враховувати особистісно орієнтований, компетентністний і діяльнісний підходи до правової освіти особового складу;
- широко застосовувати інформаційно-комунікаційні технології: довідкові правові системи, публічні центри правової інформації, офіційні сайти органів державної влади, спеціалізовані юридичні портали, окремі юридично-орієнтовані веб-сторінки, електронні ЗМІ, електронні книги й енциклопедії, а також безкоштовні онлайн-курси для самоосвіти;
- забезпечувати виконання основних заходів, затверджених Національною програмою правової освіти населення.

В умовах сьогодення правова освіта є одним із ключових чинників розвитку особистості, становлення громадянського суспільства, демократичної та правової держави, громадянам якої будуть притаманні: активна громадська позиція; повага до прав людини, норм внутрішньодержавного та міжнародного права; юридична грамотність; вміння вирішувати питання професійного спрямування. Правова освіта здійснює прямий вплив на формування правосвідомості фахівців органів і підрозділів служби цивільного захисту України, яка є відображенням подій та явищ правової дійсності. Предметом подальших наукових розвідок будуть правові та науково обґрунтовані положення, погляди, ідеї, які викликають правові почуття, звички, установки, емоції у реалізації особистих прав та сумлінному і неупередженому виконанні професійних обов'язків.

Список літератури:

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

2. Козяр М. М. Формування правової культури в курсантів-рятувальників засобами інформаційно-комунікаційних технологій / М. М. Козяр, О. А. Зарічанський // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2011. – №2. – С. 23-28.
3. Купчак М. Я. Вплив педагогічних умов на формування правової компетентності фахівців служби цивільного захисту / М. Я. Купчак, О. В. Повстин, А. В. Саміло // Вісник ЛДУ БЖД. – 2014. – №9. – С. 205-210.
4. Макарова О. В. Правові основи регулювання правової освіти в Україні / О. В. Макарова // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – Ч. 3(25). – С. 83-89.
5. Методика правової освіти : навч.-метод. посібник. – К. : Атіка-Н, 2005. – 88 с.
6. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.02.2015 № 189 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0293-15>
7. Наказ МНС України від 01.07.2009 № 444 «Про затвердження Настанови з організації професійної підготовки та післядипломної освіти осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/>
8. Наказ ДСНС України від 17.07.2014 №400 «Положення про Юридичне управління». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua/>
9. Оніщенко Н. Правова освіченість у контексті рівнів правової освіти / Н. Оніщенко. – Віче. – 2012. – № 23. – С. 35-37.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052 «Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій» / Урядовий кур'єр від 25.12.2015 № 242. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>
11. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Харків : Консул, 2001. – 488 с.
12. Указ Президента України від 18.10.2001 № 992/2001 «Про Національну програму правової освіти населення». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>
13. Шишко В. В. Подолання правового нігілізму: пріоритетні напрями політики держави / В. В. Шишко, М. Я. Купчак, А. В. Саміло. – Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції : тези доповідей, виступів і повідомлень учасників II-го Всеукр. круглого столу (м. Львів, 9 грудня 2016р.). – Львів : ПП Видавництво «БОНА», 2016. – С. 245-247.

References:

1. Code of Civil Defense of Ukraine from 02.10.2012 № 5403-VI. [Electronic resource]. – Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
2. Kozyar M. M. Formation of legal culture of cadets Rescue tools ICT / M.M. Kozyar, O.A. Zarichanska. The theory and practice of social systems. – 2011. – №2. – . P. 23-28.
3. Kupchak M. J. Influence of pedagogical conditions of formation of legal competence of specialists civil protection / M. J. Kupchak, O. V. Povstyn, A. V. Samilo // Bulletin LSU BC. – 2014. – №9. – P. 205-210.
4. Makarova O. V. The legal framework regulating legal education in Ukraine / O.Makarova // Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine. – 2012. № 3 (25). – P. 83-89.
5. The method of legal education : textbook. – К. : СН Atika, 2005. – 88 p.
6. Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine from 20.02.2015 №189 “On approval of the organization of official training privates and officers of civil protection”. [Electronic resource]. – Access: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0293-15>

7. Order of the Ministry of Ukraine of 01.07.2009 number 444 “On Approval Guidelines vocational training and further education ranks and officers of departments and civil defense” [Electronic resource]. – Access: <https://www.google.com.ua/>
8. Order DSNS Ukraine from 17.07.2014 №400 “Regulation of Legal Department” [Electronic resource]. – Access: <http://www.dsns.gov.ua/>
9. Onishchenko N. Legal education in the context of legal education / N. Onishchenko. – Chamber. – 2012. – № 23. – P. 35-37.
10. The Cabinet of Ministers of Ukraine from 16.12.2015 №1052 “On approval of the State Emergency Service of Ukraine”. [Electronic resource]. – Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>
11. Skakun O. F. Theory of law : tutorial / O. F. Skakun – Kharkov : Consul, 2001. – 488 p.
12. Order of the President of Ukraine of 18.10.2001 № 992/2001 “On the National program of legal education of the population”. [Electronic resource]. – Access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>
13. Szyszko V. V. Overcoming legal nihilism: the priority directions of state policy / V.Szyszko, M. Kupchak, A. Samilo. – State and law in the context of European integration : abstracts, presentations and messages of participants of the Second All-Ukrainian roundtable (m. Lviv, December 9, 2016.). – Lviv : Publishing PE "BONA" 2016 – P. 245-247.

